

การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี COMMUNITY DEVELOPMENT BASED ON BUDDHIST COMMUNITY

พระนิพนธ์ โสภโณ (อนันตกิจโสภณ)* พระสุธีธรรมานุวัตร** สมิตธิพล เนตรนิมิตร***

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการพัฒนาชุมชน 2) เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาชุมชนของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี ผลการวิจัยพบว่า

1. ทฤษฎีและหลักพุทธธรรม ที่เหมาะสมกับการพัฒนาชุมชน จากการศึกษา พบว่า ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาชุมชนของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี ใช้การพึ่งตนเองของชุมชน :TERMS มี 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านเทคโนโลยี 2) ด้านเศรษฐกิจ 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ 4) ด้านจิตใจ และ 5) ด้านสังคมและวัฒนธรรม สำหรับหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาชุมชน คือ หลักปาริสุทธิศีล ซึ่งประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ความไม่เบียดเบียน ความรอบคอบ ความมีคุณธรรม และ ความพอประมาณ

2. วิธีการพัฒนาชุมชนของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี พบว่า มีวิธีการพึ่งพาตนเอง 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) แนวทางการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยีคือ ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลัก 2) แนวทางการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจคือใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น และยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3) แนวทางการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือ สร้างข้อตกลงในการใช้และอาศัยการแบ่งปันทรัพยากรร่วมกัน 4) แนวทางการพึ่งตนเองด้านจิตใจคือ ยึดถือคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาและยอมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้น และ 5) แนวทางการพึ่งตนเองด้านสังคมและวัฒนธรรมคือการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างสม่ำเสมอและปฏิบัติตามจารีตประเพณีอย่างเคร่งครัด

3. แนวทางการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรีเป็นการบูรณาการระหว่างหลักการพึ่งพาตนเองกับหลักปาริสุทธิศีล ซึ่งเป็นการดำเนินงานในบริบทของชุมชนวิถีพุทธ มีแนวทางที่สำคัญ 4 ประการได้แก่ 1) กระบวนการผลิต 2) กระบวนการบริโภค 3) กระบวนการซื้อขาย และ 4) กระบวนการกระจายผลผลิต แนวทางพัฒนาดังกล่าวนั้นมีปัจจัยสำคัญ

* หลักรัฐพุทธศาสนตรุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

*** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4 ประการได้แก่ 1) ผู้นำของชุมชน 2) การมีส่วนร่วมของชุมชน 3) เป้าหมายของชุมชน และ 4) การบริหารจัดการของชุมชน

คำสำคัญ : ชุมชนวิถีพุทธ, การพัฒนาชุมชน

ABSTRACT

The objectives of this research were as follows; 1. to study the appropriate concepts, theories and Buddhadhamma or Dhamma Principles for community development, 2. to study the practical ways for community development of villages in Lopburi, and 3. to propose the practical model for the community development based on Buddhist Life Style of Villages in Lopburi Province. From the study, it could find that Findings were as follows:

1. For the concept, theories and Buddhadhamma or Dhamma Principles appropriate for the community development, it could show from the study that the practical ways for the community development of the villages in Lopburi could rely on the 5 aspects self-reliance theory of TERMS as follows; 1) technology, 2) economy 3) natural resources, 4) mind, and 5) social and culture. For Buddhadhamma suitable for the practical community development, Parisuddhisela could be applied. It consists of four aspects; 1) non-violence, 2) mindfulness, 3) virtue, and 4) moderation.

2. For the ways of community development of villages in Lopburi, it could show the applicable ways of 5 self-reliance of TERMS and in 5 aspects as follows: 1) local practical technology based practice, 2) sufficient economy based practice, 3) practical mutual natural resource consumption, 4) self-reliance of open-minded behavior following the Dhamma Teachings, one must absolutely rely on oneself, with mindful agreement of any changed condition, and 5) self-reliance on social and culture practice on continual participation in any local social and cultural activity.

3. The practical model of community development of villages in Lopburi could join the integrated ways of self-reliance and Parisuddhisela and the operational concept of Buddhist community through the activities of the communities. The important guidelines are the following 4 factors: 1) production process, 2) consumption process, 3) purchasing and selling process, and 4) diversification of goods process. The driving processes for the community

development could rely on 4 major factors as follows; 1) the role of community leaders, 2) cooperation of the members of communities, 3) vision of the communities, 4) the practical community management.

Keywords: Buddhist Community folkway, Community Development

1. บทนำ

ในปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วหลายๆ ประเทศในโลกต่างปรารถนาที่จะพัฒนาสร้างสรรคความเจริญก้าวหน้าให้กับประเทศของตน ด้วยวิธีการพัฒนาอันมีลักษณะเฉพาะตัวที่มีรูปแบบแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ ประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าพอสมควรแล้วก็จะใช้วิธีการพัฒนารูปแบบหนึ่ง ส่วนประเทศด้อยพัฒนาซึ่งเป็นประเทศที่มีฐานะยากจนและยังไม่เจริญเท่าที่ควรก็จะใช้วิธีการพัฒนาอีกรูปแบบหนึ่ง โดยเป้าประสงค์ของการพัฒนาทุกยุคทุกสมัยเพื่อต้องการให้การดำรงชีวิตของมนุษย์มีคุณภาพมีความอยู่ดีกินดี ทำให้มั่นคง ทำให้ก้าวหน้า ทฤษฎีการพัฒนาแบบตะวันตกถูกนำเสนอโดยนักวิชาการมากมาย ซึ่งต่างก็พยายามเสนอวิธีการพัฒนาเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เจริญขึ้น ทฤษฎีแต่ละทฤษฎีเหล่านี้ต่างก็มีจุดเด่นและจุดด้อยที่แตกต่างกัน โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้ใช้ความพยายามในการศึกษาวิเคราะห์ คิดค้น ปรับปรุง พัฒนา เพื่อนำไปสู่การนำเสนอทฤษฎีใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน เช่น ทฤษฎีความทันสมัย (Theory of Modernization) แนวคิดการพัฒนาดังกล่าว ได้เริ่มเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์และมีบทบาทสำคัญอย่างเด่นชัดในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลายประการที่ส่งผลทำให้สังคมไทยเข้าสู่ความทันสมัยตามแบบตะวันตกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, 2546)

การพัฒนาประเทศตามครรลองดังกล่าวเริ่มปรากฏอย่างเด่นชัดนับตั้งแต่ในช่วงการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) เริ่มจากการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมที่มีเป้าหมายเน้นการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลักซึ่งอาจประเมินในเบื้องต้นได้ว่าประเทศไทยประสบความสำเร็จอย่างมหาศาล โดยวัดได้จากการมีเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า มีการสื่อสารที่ทันสมัย การคมนาคมสะดวกรวดเร็ว ชีวิตของผู้คนในสังคมมีความสะดวกสบายมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามแนวทางการพัฒนาดังกล่าวไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบด้านลบในประเด็นอื่นๆ ได้ กลับกลายเป็นต้นเหตุทำให้ประเทศชาติประสบกับปัญหาอื่นที่ตามมาอีกมากมาย อาทิเช่น ปัญหาวิกฤติการทางเศรษฐกิจและการเงิน ปัญหาสิ่งแวดล้อม สังคม เป็นต้น ที่สำคัญการมีค่านิยมที่หลงใหลในความทันสมัยกลับเป็นสิ่งร้ายที่ส่งผลให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมบริโภคนิยมหรือวัตถุนิยมที่ต้องดิ้นรนต่อสู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุ ส่งผลให้เกิดการเอาเปรียบเพื่อความอยู่รอดของตนและพวกพ้อง โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรม สังคมไทยปัจจุบันจึงจัดได้ว่าอยู่ในภาวะวิกฤต ด้วยสาเหตุจากความไม่สมดุลของการพัฒนาที่ทำให้เกิดความไม่ยั่งยืน กล่าวคือมุ่งเน้นความเจริญก้าวหน้าและการพัฒนาทางวัตถุโดยละเลยการพัฒนา

ทางจิตใจไปควบคู่กัน และการที่คนในสังคมต้องตกเป็นทาสของกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ก่อให้เกิดปัญหาด้านพฤติกรรม การหย่อนยานทางศีลธรรมและจริยธรรม การขาดระเบียบวินัย ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดีเริ่มจางหายไปพร้อมกับการค่อยๆ ล่มสลายของสถาบันครอบครัว ชุมชน และวัฒนธรรมท้องถิ่นในที่สุด (พระครูวิจิตรธรรมานุรักษ์, 2557)

เป็นที่ชัดเจนว่าจุดอ่อนของการพัฒนาตามแนวทางโลกตะวันตกที่ผ่านมาคือ จากความมุ่งเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยไม่คำนึงถึงการพัฒนาทางจิตใจทำให้ศักยภาพของชุมชนในชนบทไร้ความสามารถในการพึ่งตนเอง ผนวกกับการให้ความสำคัญในเรื่องทุนหรือเงินที่กลายเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จของการพัฒนาเพียงปัจจัยเดียว ทั้งๆที่ในความเป็นจริงแล้วต้นทุนสำหรับการพัฒนานั้นมีปัจจัยอื่นอีกมากมาย เช่น ทุนทางทรัพยากรทางธรรมชาติ ทุนในความหลากหลายทางวัฒนธรรม ฯลฯ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญของประเทศ ไทย ทั้งนี้เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นภูมิปัญญาอันสูงสุดของมนุษย์อีกทั้งพระพุทธศาสนากับชนชาติไทยมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งคนไทยมีความมั่นคงในการนับถือพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด สำหรับสังคมไทยพระพุทธศาสนามีความสำคัญในฐานะที่เป็นระบบจริยธรรมสำหรับประชาชนส่วนใหญ่ และยังเป็นแหล่งคำสอน แหล่งการเรียนรู้ของประชาชนชาวไทยเกือบทั้งประเทศ ไม่ว่าจะเป็นในด้านวัฒนธรรม และด้านนามธรรม ดังนั้นพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่มียุทธิพลครอบคลุมวิถีชีวิตของคนในสังคมมากที่สุด โดยเป็นแบบแผนหรือมาตรฐานในการดำเนินชีวิตให้กับพุทธศาสนิกชนที่นับถือศาสนา นอกจากนี้ยังเป็นสภาวะแวดล้อมอันกว้างใหญ่ที่ปกแผ่ครอบคลุมการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยปรัชญาทางพระพุทธศาสนาเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาจิตใจไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ด้วยความเพียร หลักธรรมของพระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์พัฒนาตนเอง โดยไม่ต้องอ้อนวอนขอจากพระเจ้า เป็นเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย สอนให้รู้จักการพึ่งพาตนเอง ที่สำคัญคือแก่นแท้ของพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายให้มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์โดยวิธีการพัฒนาตนเองด้วยปัญญาอันยิ่ง สอนให้อยู่กับความทุกข์จนรู้เท่าทันสภาวะความเป็นจริงได้ด้วยสติปัญญา เช่นเดียวกับพระศาสดาที่ทรงหลุดพ้นด้วยกำลังสติปัญญาและความเพียรของพระองค์เอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2539)

จากผลกระทบจากการพัฒนาภายใต้กรอบความทันสมัยรวมทั้งกระแสโลกาภิวัตน์ที่ผลักดันให้ระบบทุนนิยม และวัฒนธรรมบริโภคนิยมแพร่กระจาย แม้ไม่สามารถหลีกเลี่ยงกระแสดังกล่าวได้ แต่ชาวบ้านกลับได้แสดงให้เห็นถึงระบบการพึ่งตนเองที่มีความเข้มแข็ง สามารถจัดการกับปัญหาอุปสรรคและดำรงชีพให้อยู่รอดได้ภายใต้แนวทางการพึ่งตนเอง (self-reliance) (สัญญา สัญญา วิวัฒน์, 2547) และหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา สิ่งที่เกิดขึ้นชุมชนดังกล่าวได้สร้างรูปแบบการผลิตในภาคเกษตรกรรม ที่ไม่เพียงแต่เน้นการเพิ่มรายได้ แต่ยังสามารถลดต้นทุนการผลิตในภาคเกษตรกรรม นอกจากนี้ ยังสามารถลดค่าใช้จ่ายในการบริโภค และหนี้สิน ทำให้เกิดการสร้างความมั่นคงด้านเศรษฐกิจอย่างเข้มแข็ง ที่สำคัญยังทำให้เกิดกระบวนการสร้างวัฒนธรรมการแบ่งปัน การแลกเปลี่ยน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อันนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม

จากปรากฏการณ์ที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสนใจศึกษาชุมชนตัวอย่างทั้ง 5 แห่งเป็นพื้นที่ตัวอย่างที่นำหลักพุทธธรรมในทางพุทธศาสนามาบูรณาการในการสร้างและพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง มีศูนย์กลางการพัฒนาอยู่ที่สมาชิกของชุมชน โดยที่ชาวบ้านภายในชุมชนเป็นผู้ร่วมกันผลักดันและดำเนินกิจกรรมภายในชุมชนเอง ทำให้สามารถพึ่งพาตนเองและไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น ที่สำคัญสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นตรงประเด็น และมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุดังกล่าว จึงจุดประกายความสนใจแก่ผู้วิจัยในการศึกษาและนำเสนอแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดีเป็นรูปธรรม ผ่านชุมชนตัวอย่างในเขตจังหวัดลพบุรี จำนวน 5 ชุมชน ซึ่งผู้วิจัยมุ่งที่จะนำเสนอหลักพุทธธรรมว่าสามารถบูรณาการให้เข้ากับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนได้อย่างไร ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์แบบในกระบวนการพัฒนาและส่งเสริมให้การพัฒนาชุมชนมีความยั่งยืนอันเป็นลักษณะพึงประสงค์สืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการพัฒนาชุมชน
2. เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาชุมชนของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัด

ลพบุรี

3. ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ดังนี้

3.1 ด้านขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี ไว้ดังนี้

1) ขอบเขตด้านหลักพุทธธรรมที่ศึกษาในการพัฒนาชุมชน คือหลักปาริสุทธิสีล ประกอบด้วย 1) ปาฏิโมกขสังวรศีล 2) อินทริยสังวรศีล 3) อาชีวนปาริสุทธิสีล และ 4) ปัจจัยสันนิสิตศีล

2) หลักการพึ่งพาตนเอง : TERMS มี 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านเทคโนโลยี 2) ด้านเศรษฐกิจ 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ 4) ด้านจิตใจ และ 5) ด้านสังคมและวัฒนธรรม

3) แนวทางการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี ได้แก่ 4 ประการได้แก่ 1) กระบวนการผลิต 2) กระบวนการบริโภค 3) กระบวนการซื้อขาย และ 4) กระบวนการกระจายผลผลิต

3.2 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ได้กำหนดขอบเขตของผู้ให้ข้อมูลหลักที่อยู่ในเขตพื้นที่ ชุมชนพัฒนาตัวอย่าง จำนวน 5 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านโคกลำพาน ชุมชนบ้านพรานโคกทะเล ชุมชนบ้านพู่แก้ว ชุมชนบ้านดินมดแดง และ ชุมชนบ้านหน่วยประคอง ในเขต

จังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนหรือผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน จำนวน 50 ท่าน โดยการเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Selection)

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี” ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย โดยมีลำดับดังนี้

4.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี” ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน 50 รูป/คน จากนั้นนำมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบเบื้องต้น (Basic Model) ก่อนที่จะนำเสนอกรรมการที่ปรึกษาเพื่อให้คำชี้แนะ แล้วนำเสนอต่อเวที การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussions) เพื่อยืนยันรูปแบบให้มีความสมบูรณ์ สุดท้ายนำรูปแบบที่ได้นำเสนอต่อเวทีประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เพื่อหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงรูปแบบ รูปแบบในการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีชุมชนเชิงพุทธในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ให้เป็นมาตรฐาน ก่อนที่จะนำเสนอผลงานวิจัยต่อสาธารณะในลำดับต่อไป

4.2 ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ได้กำหนดขอบเขตของผู้ให้ข้อมูลหลักที่อยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนพัฒนาตัวอย่าง จำนวน 5 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านโคกลำพาน ชุมชนบ้านพรานโคกทะเล ชุมชนบ้านพู่แก้ว ชุมชนบ้านดินมดแดง และ ชุมชนบ้านหน่วยประคอง ในเขตจังหวัดลพบุรีซึ่งเป็นผู้นำชุมชนหรือผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน จำนวน 50 รูป/คน โดยการเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Selection)

4.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยในเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการศึกษาเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เป็นเครื่องมือสำหรับการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลหลักที่อยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนพัฒนาตัวอย่าง จำนวน 5 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านโคกลำพาน ชุมชนบ้านพรานโคกทะเล ชุมชนบ้านพั่ว ชุมชนบ้านดินมดแดง และ ชุมชนบ้านหน่วยประคอง ในเขตจังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนหรือผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน เป็นปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 50 รูป/คน โดยการเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Selection)

4.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีวิธีการและขั้นตอน ดังนี้

4.4.1 ขอนหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ลงนามโดยผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ส่งไปถึงผู้ให้ข้อมูลหลัก พร้อมทั้งแนบคำถามในการสัมภาษณ์ไปด้วย เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลัก เข้าใจประเด็นของคำถาม และเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการเตรียมความพร้อมในการให้สัมภาษณ์ แล้วดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ตามที่นัดหมาย มีการบันทึกเทปและจดบันทึกโดยใช้เวลาการสัมภาษณ์แต่ละท่านไม่น้อยกว่า 30 นาที

4.4.2 ขอนหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ลงนามโดยผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา เพื่อเชิญผู้นำชุมชนหรือผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในกลุ่มขนาดเล็ก 6 – 8 รูป/คน การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยการใช้สถานที่ที่พิจารณาเห็นว่ามีเหมาะสมแก่การจัดการสนทนากลุ่ม มีการบันทึกเทปและจดบันทึก ในการใช้เวลาดำเนินการการสนทนากลุ่มนั้นใช้เวลาไม่เกิน 1 ชั่วโมง 30 นาที หรือตามความเหมาะสม

4.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อจัดหมวดหมู่ของเนื้อหา (Category) แล้วนำมาสังเคราะห์เชิงระบบ (Systematic synthesis) เพื่อหาประเด็นร่วมหรือประเด็นหลักและอธิบายเนื้อหา

5. ผลการวิจัย

การศึกษาวินิจฉัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน 50 รูป/คน การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา เพื่อจัดหมวดหมู่ของเนื้อหา (Category) แล้วนำมาสังเคราะห์เชิงระบบ (Systematic synthesis) เพื่อหาประเด็นร่วมหรือประเด็นหลักและอธิบายเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวคิด ทัศนคติและหลักพุทธธรรม ที่เหมาะสมกับการพัฒนาชุมชน จากการศึกษาพบว่า การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีชุมชนเชิงพุทธเป็นการบูรณาการระหว่าง การพึ่งตนเองของชุมชน กับ หลักปาริสุทธิศีล โดยที่ การพึ่งตนเองของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนมีความสมดุลในสิ่งจำเป็นต่าง ๆ โดยเฉพาะมีความสมดุลในเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ สังคม และวัฒนธรรม เพราะการพึ่งตนเองทำให้เกิดการพัฒนา ยิ่งพึ่งตนเองได้มากยิ่งพัฒนาและการพัฒนาตนเองยังรักษาการพัฒนาให้ยั่งยืนด้วย นอกจากนี้การพึ่งตนเองของชุมชนยังเกิดจาก TERMS คือ เทคโนโลยี (T = Technology) เศรษฐกิจ (E = Economic) ทรัพยากรธรรมชาติ (R = Natural Resource) จิตใจ (M = Mental) สังคมวัฒนธรรม (S = Socio-Cultural) ซึ่งปัจจัยทั้ง 5 ประการนี้ต้องทำหน้าที่สอดประสานกันคือทุกคนในชุมชนต้องมีพลังความสามัคคี ในขณะที่เดียวกันการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทย่อมเกิดจาก BAN คือ ความสมดุล (B = Balance) ความสามารถ (A = Ability) และเครือข่าย (N = Networking) รวมทั้งการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ส่วนหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการบูรณาการกับการพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดวิถีการพัฒนาเชิงพุทธ ได้แก่ หลักปาริสุทธิศีล 4 ประกอบด้วย 1) หลักปาฏิโมกขสังวรศีล คือ ความไม่เบียดเบียน ทัสนะของพุทธเศรษฐศาสตร์ มองปาฏิโมกขสังวรศีล คือ การจัดระเบียบแบบแผนของกิจกรรม ให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสม อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข ปิดกั้นโอกาสที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่างๆ ด้วยการ ไม่สร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน ทั้งตัวเองและผู้อื่น 2) หลักอินทริยสังวรศีล คือ ความรอบคอบ ในทัสนะของพุทธเศรษฐศาสตร์ มองอินทริยสังวรศีล เป็นเหมือนเครื่องป้องกันเพื่อมิให้ถูกความอยากเข้ามาครอบงำ ให้รับรู้ตามความเป็นจริง โดยมีสติ อันมาจากโยนิโสมนสิการและความไม่ประมาท เป็นเครื่องกำกับ 3) หลักอาชีวนิสิทศีล คือ มีคุณธรรมตามทัสนะของพุทธเศรษฐศาสตร์ มองอาชีวนิสิทศีล คือ การเลี้ยงชีพชอบ ที่เรียกว่า สัมมาอาชีวะ มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ การงาน หน้าที่อันสุจริต คือ ไม่ทุจริต ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง 4) หลักปัจจัยสันนิสิตศีล คือ ความพอประมาณ ทัสนะของพุทธเศรษฐศาสตร์ มองปัจจัยสันนิสิตศีล ในมุมมองการบริโภคปัจจัย 4 และสิ่งของเครื่องใช้ทั้งหลาย มีความรู้ความเข้าใจในคุณค่าแท้จริงของสิ่งนั้นด้วยปัญญา ที่ให้บริโภคอย่างพอประมาณ ไม่หลงติดไปกับคุณค่าพอกเสริมหรือตามกระแสบริโภคนิยมจนสร้างความเดือดร้อนให้แก่ทั้งตนเองและผู้อื่น

2. วิธีการพัฒนาชุมชนของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี พบว่า มีวิธีการพึ่งพาตนเอง 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) แนวทางการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยีคือ การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ไม่ส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ในการทำการเกษตรในปัจจุบันนั้นมีการใช้เทคโนโลยีและเครื่องทุ่นแรงเข้ามาช่วย แต่ชาวบ้านเองก็พยายามที่จะไม่ใช้เทคโนโลยีโดยไม่จำเป็น ทั้งนี้เนื่องจากว่าหากมีการใช้เทคโนโลยีมากจะส่งผลต่อต้นทุนการผลิตสูง ทั้งยังส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพด้วย การใช้เทคโนโลยีของชาวบ้านจึงเป็นการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม คือ การใช้รถไถและเครื่องสูบน้ำ ในส่วนอื่นๆชาวบ้านพยายามพึ่งตนเองเพื่อลดต้นทุนและให้ตนเองดำรงชีวิตอยู่ได้ เช่น การดำนา และการเกี่ยวข้าวจะใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก 2) แนวทางการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจคือใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น และยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อาชีพหลักของชาวบ้านทำการเกษตรแบบอินทรีย์ โดยเริ่มจากการพึ่งตนเองในด้านการผลิต การจำหน่าย และการตลาด เป็นลักษณะเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ทั้งนี้ชาวบ้านจะพยายามลดต้นทุนให้มากที่สุด ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้มากที่สุด เช่นการทำนานั้นจะลงทุนซื้อพันธุ์ข้าวในช่วงแรก จากนั้นจะคัดเลือกเอาข้าวที่มีคุณภาพไว้ทำเพาะและขยายพันธุ์ ส่วนการจำหน่ายและการตลาดนั้นชาวบ้านจะจำหน่ายเอง โดยมีคนในหมู่บ้านซื้อ แล้วนำไปจำหน่ายต่อให้กับโรงสีที่รับซื้อในตัวอำเภอ ปัญหาของการลงทุนทั้งนาข้าวคือปุ๋ยเคมีที่มีราคาแพง ซึ่งชาวบ้านแก้ปัญหาโดยการหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพให้มากขึ้น โดยการทำปุ๋ยชีวภาพใช้เองเพื่อลดต้นทุนการผลิตและให้สามารถดำรงชีพอยู่ในสภาวะเศรษฐกิจที่สินค้าทุกอย่างมีราคาแพง ไม่ว่าจะเป็นสินค้าอุปโภคหรือบริโภคและการจ้างแรงงาน เป็นต้น ในการดำนาและการเกี่ยวข้าวก็พยายามลดลงโดยใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก สินค้าที่ไม่มีคุณภาพจะไม่ซื้อ เช่น ขนมขบเคี้ยว อาหารสดอาหารแห้งจากรถเร่ พยายามลด ละ เลิก อบายมุขและใช้ชีวิตอย่างพอเพียง 3) แนวทางการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือ สร้างข้อตกลงในการการใช้และอาศัยการแบ่งปันทรัพยากรร่วมกันเพื่อให้เกิดความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน เห็นได้จากชาวบ้านมีการบำรุงรักษาดินโดยการใช้ปุ๋ยชีวภาพมากกว่าปุ๋ยเคมีเพื่อไม่ให้ดินเสื่อมสภาพความอุดมสมบูรณ์ สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมีข้อตกลงร่วมกันคือ ห้ามเผาป่า และตัดไม้เพื่อประโยชน์ส่วนตัวหากเพื่อนร่วมงานต้องผ่านการเห็นชอบของคณะกรรมการหมู่บ้าน อีกตัวอย่างการสูบน้ำจากในการทำการเกษตรจะใช้เครื่องสูบน้ำมาไว้ที่จุดกระจายย่อยๆแต่ละจุด ชาวบ้านในหมู่บ้านต่างเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นหัวใจสำคัญสำหรับการดำรงชีพให้มีชีวิตอยู่รอด ทำให้ทุกคนเกิดความเป็นเจ้าของร่วมกัน 4) แนวทางการพึ่งตนเองด้านจิตใจคือดำเนินชีวิตภายใต้คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทำให้การที่มีจิตใจที่มั่นคง ไม่หวั่นไหวกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ชาวบ้านล้วนเป็นชาวพุทธที่ดี มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ยึดมั่นในคำสอนทางพระพุทธศาสนา ในยามที่ประสบปัญหาต้องรู้จักการปล่อยวาง เช่น ปัญหาในการทำการเกษตรคือ ความผันผวนของสภาวะแวดล้อมได้แก่ ฝนแล้งบางครั้งน้ำท่วม ซึ่งชาวบ้านนาบอกว่าเป็นเรื่องของธรรมชาติที่เกิดขึ้นและสามารถทำใจยอมรับได้ หลักอีกประการคือ ได้แก่ ความอดทน และ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ทำให้ชาวบ้านยึดตนเองเป็นที่พึ่งโดยไม่รอช่วยเหลือจากคนอื่น นอกจากนี้ยังยึดถือหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือรู้จักพอประมาณ “กินที่ละคำ ทำทีละอย่าง” กระทำการใดๆ โดย

ไม่ประมาท การที่ชาวบ้านมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจดังกล่าวทำให้มีจิตใจที่มั่นคงมีสติ และปัญญาที่สามารถต่ออุปสรรคในการดำรงชีพที่เผชิญอยู่เสมอ และ 5) แนวทางการพึ่งตนเองด้านสังคมและวัฒนธรรม คือการที่ชาวบ้านในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง ขยันอดทน มีความสามัคคีกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพราะถือว่าทุกคนเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกันเปรียบเสมือนญาติพี่น้อง เช่นถ้าปีไหนแล้งมากน้ำไม่เพียงพอกับการทำนา ชาวบ้านจะมีวิธีการบริหารจัดการโดยใช้หลักถ้อยทีถ้อยอาศัยเช่น ไม่กักน้ำไว้และลดการใช้น้ำส่วนตัวลงเพื่อให้คนส่วนใหญ่ได้ใช้น้ำในการทำ การเกษตร ที่สำคัญชาวบ้านมีความสนิทสนมและเคารพกัน โดยเฉพาะกับผู้อาวุโสและผู้นำชุมชน เมื่อผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุมหรือขอให้ทำกิจกรรมอะไร ชาวบ้านจะให้ความร่วมมือด้วยความเต็มใจ ดังจะเห็นได้จากการมีการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอและการให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้าน สิ่งที่สำคัญคือชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็งและสามารถนำชาวบ้านปฏิบัติงานตามหน้าที่เพื่อไปสู่เป้าหมายได้ และนอกจากนี้ยังยึดถือประเพณีอย่างเคร่งครัดด้วยความเต็มใจชาวบ้านในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอเช่น งานบวช งานศพ ฝ่าปากฐิน เป็นต้น

3. แนวทางการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี จากการวิจัยพบว่า ชุมชนดังกล่าวได้รับการบูรณาการระหว่างหลักการพึ่งพาตนเองกับหลักปาริสุทธิศีล ซึ่งทำให้เกิดการดำเนินงานในบริบทของชุมชนวิถีพุทธ มีแนวทางที่สำคัญ 4 ประการได้แก่ 1) กระบวนการผลิต บริหารจัดการปัจจัยการผลิตตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง คือ ใช้ทรัพยากรที่หาได้ในท้องถิ่น ไม่สนับสนุนการกู้ยืมเงินมาลงทุน ลงทุนเท่าที่มี อีกทั้งดำเนินกิจกรรมไปด้วยความมีเหตุมีผลไม่เห็นแก่ได้ อาทิ ไม่ใช้สารเคมีในกระบวนการทางการเกษตรไม่ว่าจะเป็น ปุ๋ยเคมี และ ยาปราบศัตรูพืช เพราะ คำนึงถึงสุขภาพของของผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อมในชุมชน 2) กระบวนการบริโภค เริ่มจากการพิจารณาการบริโภคสินค้าและบริการต่างๆ ที่ผลิตได้เองก่อน หรือถ้าต้องการบริโภคสิ่งใดก็ให้ผลิตสิ่งนั้นเป็นเบื้องต้น นอกจากนี้ การใช้จ่ายด้านอื่นๆ ไม่สร้างหนี้ ใช้จ่ายภายในกำลังของตัวเอง ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหรา บริโภคอย่างพอประมาณ ไม่หลงติดตามกระแส บริโภคนิยมจนสร้างความเดือดร้อนให้แก่ทั้งตนเองและผู้อื่น 3) กระบวนการซื้อขาย ตั้งอยู่บนหลักการพอเพียง มีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ซื่อสัตย์ มีน้ำใจ ไม่เอาเปรียบผู้อื่นเช่น การตั้งราคาขายไม่เน้นกำไรมากเกินไป ผลผลิตที่ออกมาจากสวนต้องคัดเอาคุณภาพที่ดี ส่วนที่ไม่ผ่านเกณฑ์จะคัดออก 4) กระบวนการกระจายผลผลิต ดำเนินการกระจายผลผลิตเพื่อเป็นการสร้างหลักประกันหรือความมั่นคงในชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยการดำเนินการของชาวบ้านจะไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง ชาวบ้านจะขายผลผลิตให้กับชาวบ้านด้วยกันเองก่อน สงเคราะห์เกื้อกูลผู้คนในท้องถิ่นเดียวกัน ผลผลิตบางชนิดจะนำไปแปรรูปเอง เช่น น้ำมันรำข้าว เป็นต้น ขั้นตอนต่อไปก็จะขายให้กับผู้ที่มารับซื้อเอง นอกจากนี้พันธุ์พืชที่มีคุณภาพชาวบ้าน จะแจกหรือจำหน่ายในราคาถูกทั้งนี้ เพื่อช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนของตนเอง แนวทางดังกล่าวมีความสำคัญและทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนภายใต้ปัจจัยสำคัญ 5 ประการคือ 1) ผู้นำของชุมชน ผู้นำจะคอยกล่อมเกล้าให้คนในชุมชนดำเนินชีวิตถูกต้องตามจารีตและนำพาและพัฒนาชุมชนไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง 2) การมีส่วนร่วมของชุมชน การดำเนินการในชุมชน มีการลงประชามติของคน

ในชุมชนผ่านกิจกรรม ที่แสดงออกทางการประชุม การสนทนากลุ่มย่อยของคนในชุมชนทำให้เกิดการเรียนรู้ ได้แสดงความคิดเห็น และได้องค์ความรู้ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง 3) เป้าหมายของชุมชน ชุมชนได้เน้นหลักการพัฒนาชุมชน ภายใต้รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีความต้องการพออยู่ พอกิน และมีความสุข 4) การบริหารจัดการของชุมชน การบริหารทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ มีการจัดระบบโครงสร้างพื้นฐานเพียงพอต่อความต้องการ และจัดสรรและแบ่งปันผลประโยชน์ที่ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยความเสมอภาคและเป็นธรรม

6. อภิปรายผล

ในการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี” นี้ ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัย โดยมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. แนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรม ที่เหมาะสมกับการพัฒนาชุมชน จากการศึกษาพบว่า การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีชุมชนเชิงพุทธเป็นการบูรณาการระหว่าง การพึ่งตนเองของชุมชน กับ หลักปารีสุทธิศีล โดยที่ หลักการพึ่งตนเองของชุมชน :TERMS หมายถึง การที่ชุมชนมีความสมดุลในสิ่งจำเป็น 5 ประการคือ คือ เทคโนโลยี (T = Technology) เศรษฐกิจ (E = Economic) ทรัพยากรธรรมชาติ (R = Natural Resource) จิตใจ (M = Mental) สังคมวัฒนธรรม (S = Socio-Cultural) ส่วนหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการบูรณาการกับการพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดวิถีการพัฒนาเชิงพุทธ ได้แก่ หลักปารีสุทธิศีล 4 ประกอบด้วย 1) หลักปาฏิโมกข์สังวรศีล คือ ความไม่เบียดเบียน 2) หลักอินทริยสังวรศีล คือ ความรอบคอบ 3) หลักอาชีวนิยาสังวรศีล คือ มีคุณธรรม และ 4) หลักปัจเจกสันนิสิตศีล คือ ความพอประมาณ ซึ่งแนวทางการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีชุมชนเชิงพุทธ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูวิจิตรธรรมานุรักษ์** ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 2” ผลการวิจัยพบว่าพระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 2 ต่างใช้หลักพุทธธรรมเป็นแกนหลักในการพัฒนาชุมชน มีแนวทางที่สำคัญคือ พัฒนาด้านศีล สมาธิ และ ทำให้เกิดปัญญา ซึ่งแนวทางดังกล่าวทำให้สามารถเข้าถึงปัญหา สร้างความศรัทธา ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน เกิดขึ้นกับชุมชนนั้นๆ (พระครูวิจิตรธรรมานุรักษ์, 2557)

2. วิธีการพัฒนาชุมชนของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี พบว่า มีวิธีการพึ่งพาตนเอง 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) แนวทางการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยีคือ การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ไม่ส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ เช่นการใช้รถไถและเครื่องสูบน้ำ ในส่วนอื่นๆชาวบ้านพยายามพึ่งตนเองเพื่อลดต้นทุนและให้ตนเองดำรงชีวิตอยู่ได้ 2) แนวทางการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจคือใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น และยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเริ่มจากการพึ่งตนเองในด้านการผลิต การจำหน่าย และการตลาด เป็นลักษณะเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ทั้งนี้ชาวบ้านจะพยายามลดต้นทุนโดย ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้มากที่สุด เห็นได้จากชาวบ้านแก้ปัญหาโดยการหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพให้มากขึ้นโดยการทำปุ๋ยชีวภาพใช้เอง 3) แนวทางการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือ สร้างข้อตกลงในการการใช้และอาศัยการแบ่งปันทรัพยากรทำให้ทุกคนเกิด

ความเป็นเจ้าของร่วมกันร่วมกันนำไปสู่เกิดความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน 4) แนวทางการพึ่งตนเองด้านจิตใจคือดำเนินชีวิตภายใต้คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ในยามที่ประสบปัญหาต้องรู้จักการปล่อยวาง มีความอดทน การที่ชาวบ้านมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจดังกล่าวทำให้มีจิตใจที่มั่นคงมีสติและปัญญาที่สามารถต่ออุปสรรคในการดำรงชีพที่เผชิญอยู่เสมอ และ 5) แนวทางการพึ่งตนเองด้านสังคมและวัฒนธรรมคือการที่ชาวบ้านในชุมชน มีความสามัคคีกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพราะถือว่าทุกคนเปรียบเสมือนญาติพี่น้อง ที่สำคัญชาวบ้านมีความสนิทสนมและเคารพกัน โดยเฉพาะกับผู้อาวุโสและผู้นำชุมชน ชาวบ้านในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอเช่น งานบวช งานศพ ฝ่าปากฐิน เป็นต้น มีบริบทที่สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาพุทธนา นรเชฏฺโฐ (2554) ได้วิจัยเรื่อง “หลักการพึ่งตนเองเชิงพุทธบูรณาการในสังคมไทย” ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนศรีวัง ตำบลลำไโล อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นชุมชนที่มีการพึ่งตนเอง ที่มีวิถีชีวิตอย่างธรรมชาติ และอย่างพอเพียง ชุมชนศรีวังประกอบด้วย 4 หมู่บ้าน คือหมู่บ้านศรีวัง บ้านศรีทอง บ้านขุนศรี และบ้านศรีธรรม แต่ละหมู่บ้านเป็นชุมชนมีต้นทุนที่เอื้อต่อการพึ่งพาตนเองไม่ว่าจะเป็น ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทำให้ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนมีความเรียบง่ายสอดคล้องกับธรรมชาติรอบตัว ผนวกกับปัจจัยสำคัญคือวิถีชีวิตของคนในชุมชนมีความเป็นเครือญาติที่แน่นแฟ้น มีความสัมพันธ์กันอย่างฉันท์มิตร ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีความเป็นปึกแผ่น ทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับชุมชนนี้ได้รับการนำเสนอผ่านสื่อสารมวลชนแขนงต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นแหล่งศึกษาดูงานเกี่ยวกับชุมชนต้นแบบแห่งความเข้มแข็งและการพึ่งตนเอง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เหมวรรณ เหมะนัค (2556) ได้วิจัยเรื่อง “การพึ่งตนเองเพื่อการดำรงชีพที่ยั่งยืนของบ้านนาห้วยแคน อำเภอดาลสุ่ม จังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านนาห้วยแคนมีการพึ่งตนเองคือมีความสามารถในการกำหนดชีวิตตนเองและช่วยเหลือตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ และพยายามลดการพึ่งพาด้านนอกในด้านต่างๆ ทั้ง 5 ด้านคือ 1) ด้านเทคโนโลยี 2) ด้านเศรษฐกิจ 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) ด้านจิตใจ 5) ด้านสังคมและวัฒนธรรม การพึ่งตนเองในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นกลยุทธ์ที่มีความสำคัญที่ทำให้เกิดการดำรงชีพเพื่อให้มีการดำรงชีวิตที่มีความมั่นคงอย่างยั่งยืนของชาวบ้านนาห้วยแคน

3. แนวทางการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรีเป็นการบูรณาการระหว่างหลักการพึ่งพาตนเองกับหลักปารีสุทธิศีล ซึ่งทำให้เกิดการดำเนินงานในบริบทของชุมชนวิถีพุทธ มีแนวทางที่สำคัญ 4 ประการได้แก่ 1) กระบวนการผลิต 2) กระบวนการบริโภค 3) กระบวนการซื้อขาย และ 4) กระบวนการกระจายผลผลิต จากผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ วราภุมิ สุรัสโภา (2558) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขององค์การส่วนปกครองท้องถิ่นตามหลักพุทธธรรม” ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขององค์การส่วนปกครองท้องถิ่นตามหลักพุทธธรรม มีแนวทางในการดำเนินงาน 3 ด้านเป็นไปตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ 1) การผลิต โดยที่กระบวนการผลิตต้องควบคุมให้มีการใช้ปัจจัยการผลิตในด้านต่างๆอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นทุนทรัพย์ ทรัพยากรธรรมชาติ และ แรงงาน

2) การจำหน่าย ดำเนินกิจกรรมที่มุ่งเน้นการเลี้ยงชีพ ไม่เน้นการค้า ผลผลิตที่เหลือจึงนำออกจำหน่าย โดยการรวมกลุ่มโดยหลักเลี้ยงระบบคนกลาง 3) การบริโภค โดยเน้นการบริโภคไหลเวียนอยู่ภายในท้องถิ่น อุดหนุนซึ่งกันและกัน ที่สำคัญไม่พุ่มเฟือย ลดการพึ่งพาจากภายนอก ที่สำคัญแนวทางการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรีนั้น ประสบผลสำเร็จได้เพราะตั้งอยู่บนปัจจัยสำคัญ 4 ประการได้แก่ 1) ผู้นำของชุมชน บทบาทที่สำคัญของผู้นำจะนำพาและพัฒนาชุมชนไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง 2) การมีส่วนร่วมของชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ได้ดำเนินการภายใต้ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ ได้แสดงความคิดเห็น สร้างองค์ความรู้ใหม่ ผ่านกิจกรรมต่างๆ 3) เป้าหมายของชุมชนคือ การที่ชุมชนดำเนินชีวิตอดีตสอดคล้องกับวิถีของธรรมชาติที่มีความสงบและเรียบง่าย ทำให้จุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชนนั้น มุ่งเน้นที่ความพอดี พอประมาณตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง 4) การบริหารจัดการของชุมชน การบริหารทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม และการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น โดยความเสมอภาคและเป็นธรรม เช่นระบบการบริหาร น้ำเพื่อใช้ในการบริโภคและการเกษตร และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาบุญเกิด กตเวที (2558) ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทตามแนววิถีชุมชนเชิงพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทผู้นำของปราชญ์ชาวบ้าน มีความสำคัญต่อการพัฒนาชนบท เพราะเป็นผู้ทรงภูมิปัญญา สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาชนบทเป็นไปในบริบทเดียวกัน สำหรับเป้าหมายของการพัฒนานั้นเน้นการพึ่งตนเอง ในลักษณะของการทำเกษตรอินทรีย์เน้นการเกื้อกูลกันเองของธรรมชาติ ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้และมีเป้าหมายมุ่งเน้นการสร้างเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเพื่อให้เกิดการสร้างความร่วมมืออย่างกว้างขวางทั้งในชุมชนและนอกชุมชน มีกลยุทธ์ในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ ได้แก่ 1) จัดให้มีการประชุมอย่างต่อเนื่องทั้งในเครือข่ายระดับพื้นที่และนอกพื้นที่ 2) จัดให้มีการนิเทศติดตามการดำเนินงานของเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอ และ 3) ดึงศักยภาพของบุคคล หน่วยงาน หรือองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมามีส่วนร่วม ร่วมในการดำเนินงาน

7. ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี” จากข้อค้นพบจากการวิจัย ผู้วิจัยจึงเสนอแนะแนวทางเพื่อเป็นแนวทางในการเลือกนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนในพื้นที่อื่นๆ ดังนี้

7.1 ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1. ส่วนงานภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนโดยมุ่งเน้นที่ความต้องการของประชาชนเป็นหลัก โดยเฉพาะการพัฒนาความคิดสติปัญญา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้โลกภายนอกชุมชนที่กว้างไกลและหลากหลาย ที่สำคัญควรมีการจัดอบรม ให้การศึกษา และทำความเข้าใจในแผนพัฒนาชุมชนชนบท และส่งเสริมการนำแนวคิดของชาวบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนชนบท อันเป็นการเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา อย่างแท้จริง

2. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนควรหันมาให้ความสนใจใส่ใจบทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนาที่มีกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของไทยพร้อมทั้งสนับสนุนงบประมาณ เพื่อก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ จากท่านเหล่านั้น จะเห็นได้จากการพัฒนาในอดีตของภาครัฐที่ไม่ทั่วถึง ทำให้พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในการช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวตลอดระยะเวลาเท่าที่ผ่านมา ก็พอจะมองเห็นถึงข้อดีข้อด้อยของการดำเนินงานดังกล่าวพระสงฆ์ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้นำชุมชนแม้จะไม่เป็นทางการแต่ก็สามารถทำงานเหล่านั้นให้ประสบผลสำเร็จได้เช่น จากการทำงานของ พระครูพิพิธประชานาถ หรือพระอาจารย์สุบิน ปณีโต และพระสงฆ์รูปอื่นๆ เป็นต้น

7.2 ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัตินี้ ได้เสนอแนะจากผลการวิจัยในประเด็นที่เห็นว่าสำคัญและควรเป็นประเด็นเร่งด่วนต่อการพัฒนาชุมชนในพื้นที่จังหวัดลพบุรี ดังนี้

1. ส่วนงานภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่ควรส่งเสริมให้มีการจัดประชุมสัมมนาร่วมกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่อยู่เสมอ

2. ส่วนงานภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่ควรรับฟังความคิดเห็น และรับฟังข้อมูลข้อเท็จจริงอันเป็นปัญหาในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์

3. ส่วนงานภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่ควรส่งเสริมการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น จากแนวคิดของชาวบ้านมาเป็นฐานคิดหรือแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชน

4. ส่วนงานภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่ควรให้ความสำคัญเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายในกรณีเกิดความขัดแย้งในชุมชนชนบทอันมาจากปัญหาที่ดินทำกินหรือน้ำเพื่อการเกษตร

5. ส่วนงานภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่ควรสร้างศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน

7.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับ “การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธของหมู่บ้านในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี” ในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

- 1) ควรมีการศึกษาและบูรณาการการพัฒนาชุมชนระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์นักพัฒนาในปัจจุบันเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ
- 2) ควรดำเนินการในลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งเป็นใช้วิธีการปฏิบัติ กระบวนการพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาชุมชนเป็นการเฉพาะ
- 3) ควรเพิ่มกรณีศึกษาจากพื้นที่ของประเทศไทยในภาคอื่น ๆ เช่น ชุมชนพัฒนาดีเด่นไม่ว่าจะเป็นภาคเหนือ หรือภาคใต้เพื่อเพิ่มบริบทของการวิจัยให้ได้องค์ความรู้และรูปแบบการพัฒนาชุมชนที่หลากหลาย

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535) *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2539). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2546). *หลักการพัฒนาชุมชนและหลักการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยอนุเคราะห์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2547). *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สนธยา พลศรี. (2533). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- อคิน รพีพัฒน์. (2547). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคม และวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภารการพิมพ์.
- เหมวรรณ เหมะนัค. (2556). *การพึ่งตนเองเพื่อการดำรงชีพที่ยั่งยืนของบ้านนาห้วยเคน อำเภอตาลชุม จังหวัดอุบลราชธานี. รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- พระครูวิจิตรธรรมานุรักษ์. (2557). “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 2”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิตสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ* : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาบุญเกิด กตเวที. (2558). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทตามแนววิถีชุมชนเชิงพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาพุทธนา นรเชฏโฐ. (2554). “หลักการพึ่งตนเองเชิงพุทธบูรณาการในสังคมไทย”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วราภุมิ สุรโสภา. (2558). การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขององค์กรส่วนปกครองท้องถิ่นตามหลักพุทธธรรม. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต* สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Erwin. (1976). *Participation Management : Concept Theory and Implementation*. Atlanta : Georgia State University.
- John M. Cohen and Norman T. Uphoff Cohen. (1981). *Rural Development Participation : Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation*. Rural Development Committee Center for International Studies. .Cornell University.
- James H. Copp. (1972). *Rural Sociology and Rural Development*. Rural Sociology. Vol.37 No.3. September.
- J.E. Kocher. (1973). *Rural Development. Income Distribution. and Fertility Decline*. New York : The Population Council.
- Oakley P. (1984). *Approaches To Participation In Rural Development*. Geneva : Intonation Office.
- H. Mintzberg and J.B. Quinn. (1996). *The Strategy Process*. .New Jersey : Prentice Hall International.